

**Posudek bakalářské práce Barbory Fimanové**  
***Šedá / šedivá barva a její reflexe v češtině a v českých slovnících***

Podle zadání měla bakalářská práce Barbory Fimanové *přispět k vyjasnění problému, nakolik se významově liší lexémy šedý a šedivý, příp. který z nich představuje základní označení příslušné barvy (resp. splňuje kritéria označení tzv. základní barvy v terminologii Berlina a Kaye)*. Uloženo jí bylo, aby se zaměřila na významové definice obsažené v českých výkladových slovnících i na relevantní informace spojené s danými adjektivy ve slovnících etymologických, frazeologických, synonymických aj. Poté se měla lexémy šedý a šedivý zabývat na základě Českého národního korpusu a studiem kolokací dospět k přesnějšímu vymezení významových konotací spojených s danými lexémy a poté k stanovení sémantických oblastí jejich vzájemné konkurence a k parametrům vymezujícím rozdíly v jejich významu. Už v úvodu bych ráda konstatovala, že bakalářská práce nejenže do detailů splnila, ale v mnoha ohledech překročila a odevzdala k posouzení pozoruhodnou, zralou studii, která je vzhledem k nárokům kladeným na bakalářské práce výrazně nadstandardní.

Problém primárně lexikologický autorka chápe a ukazuje z širší perspektivy, na pozadí několika výzkumných kontextů. První z nich – **lingvistické studium konceptualizace barev a jejich pojmenování** – nastiňuje (i s ohledem na češtinu) v druhé a částečně též třetí kapitole. Východiskem jsou jí jednak dvě klasické práce, proslulá Berlinova a Kayova kniha a její rektifikující a polemický protipól – stať A. Wierzbické, jednak studie lublinské a warszavské (a i jiné, včetně českých), směřující zkoumání barev (resp. jejich pojmenování) do **kontextu kognitivně a kulturně orientované lexikální sémantiky**. Tento přístup klade důraz na vystižení významové potenciality zkoumaných výrazů a soustřeďuje se na studium konotací, a to nejen systémových, ale i textových. Jde o zkoumání významu, v němž se akcentuje provázanost jazyka s kognitivitou a kulturou.<sup>1</sup> Metodologie, vypracovaná v této souvislosti pro zachycení a verifikaci konotací, vychází z panchronického přístupu k jazyku.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Právě v souvislosti s pojmenováními barev byly v tomto ohledu formulovány a ilustrovány zásadní myšlenky i metodologická doporučení, zejm. v pracích R. Tokarského (v posuzované práci srov. s. 14). Jde zejména o to, že by badatel měl při zkoumání (dynamické a vnitřně složité) sémantické struktury slova zohledňovat i kontexty a kolokace řídké, ojedinělé či nejednoznačné (třeba ty, které lze nalézt jen v poezii, resp. v kreativních textech). Není při tom důležité, parafrázujeme Tokarského i Wierzbickou, co výraz znamená, ale co všechno může znamenat, tj. jaká významová potencialita je v něm uložena, jaké tendence se mohou vyjevit i na základě řídkých a periferních kontextů bez statistické důležitosti. Lingvistika má v tomto ohledu výrazně interpretativní charakter a zohledňuje jazykovou zkušenost i intuici jazykovědce jakožto vzdělaného rodilého mluvčího. – Jde o součást jazykovědného paradigmatu, v mnohém souvztažného s americkou kognitivní lingvistikou, které se mnohde již plně etablovalo, u nás je však začasté přijímáno s nedůvěrou či přímo jako kontroverzní a metodologicky pochybené. Příkladem nosnosti tohoto přístupu k jazyku je snad i posuzovaná práce, orientující se na sémantickou analýzu a interpretaci zvolených dvou lexémů.

<sup>2</sup> Znamená to rezignaci na tradiční strukturalistickou opozici synchronie – diachronie. Vzhledem ke zkoumání významu v jeho potencialitě je totiž pochopitelné, že ve významové struktuře lexému je třeba zohlednit např. i konotace vycházející z motivace zkoumaného výrazu, resp. z jeho etymologie (třeba i fiktivní) – a že v ní hraje roli sedimenty zanechané předchozími vývojovými stadii. Takováto sémantická data bývají – co se týče např. poukazů k jisté konotaci – kompatibilní i s tím, k čemu nás směřuje studium derivátů, frazeologie apod., jsou s nimi často v souladu i tendence uplatňující se ve slovtvorbě (a také při vzniku neologismů). To je ostatně patrné i na výzkumech popsanych v posuzované práci. Stoupenec jiného paradigmatu může ovšem v takovémto přístupu k jazykovým datům vidět metodologickou zvlášť. – Podobných opuštění tradičních opozic je v našem

Dalším kontextem v práci zohledněným je **kognitivně a kulturně zaměřené studium sémantiky barevných pojmenování v kontrastivním aspektu**: přestože autorka ve své práci nesrovnává různojazyčné lexémy, ale pouze dvě formálně i významově blízká synonyma (*šedý – šedivý*), vhodně pro účel komparace přizpůsobuje model sémantických okruhů K. Waszakové.<sup>3</sup> (Na tomto místě je třeba upozornit, že autorka zachází s odbornou literaturou – včetně té psané anglicky a polsky – suverénně a dokáže pro svůj výzkum vybrat části a pasáže opravdu relevantní.)

Po obecnější teoretické části o studiu barev v naznačeném kontextu se autorka soustřeďuje na konceptualizační i jazyková specifika šedé barvy. Charakterizuje ji v intencích odborné literatury jako barvu necentrální, smíšenou (obvykle charakterizovanou s větší blízkostí k černé než bílé) a „bezbarvou“. Tak jako u bílé a černé se i u šedé uplatňuje vedle kvalitativního i kvantitativní aspekt, tj. fakt, že je prototypově spojována nejen s barvou konkrétního objektu (třeba popela), ale i se světelnými podmínkami (se soumrakem či šerem); to s sebou nese specifické dvousměrné konotace a s nimi související možnosti metaforických extenzí.

Za velmi zajímavou (a předem vlastně málo očekávatelnou) pokládám poměrně jasnou a logickou linii, kterou lze spatřovat ve významu i sémantických extenzích českých výrazů *šedý* a *šedivý*, a to od etymologie až po neologismy a rozrůzněná korpusová data. Vážím si toho, že ve výkladu dvou bohatě členěných analyticko-interpretacních kapitol (4. a 5.) bakalářka tuto linii dokázala na základě pečlivé, citlivé práce s materiálem – slovníkovým i korpusovým – objevit a srozumitelně vyložit. Jistě by to však nebylo možné bez znalosti kognitivnělingvistické literatury o konceptualizaci barev – proto tolik oceňuji propojení všech výše uvedených kontextů, které posouvají tuto primárně lexikologickou práci na vyšší rovinu. – Je totiž důležité vědět, že i v sémantice českých lexémů *šedý* a *šedivý* se projevují zvláštnosti v konceptualizaci šedé barvy popsané v teoretických zdrojích; i ony se podílejí na jemném sémantickém rozlišení obou lexémů. Zmíněný kvantitativní aspekt šedé, tj. sémantický prvek (malé) míry světla / osvětlení, který se jeví jako podstatný už v etymologii (srov. i starší adj. *šerý*), se – jak se v práci ukazuje – výrazněji spojuje s adj. *šedý* (i v rovině přenesených významů – neurčitost, nelegálnost, tajemnost). Pro adj. *šedivý* je příznačnější jednak spojování se stářím člověka (a barvou jeho vlasů), jednak uplatnění v přenesených významech jednotvárnosti, nudy, a také nevládnosti. Autorka však především přináší argumenty týkající se základnosti jednoho ze dvou zkoumaných barevných pojmenování: s ohledem na kritéria Berlina a Kaye a s oporou v prozkoumaném jazykovém materiálu i

---

přístupu ještě více. Lingvistika založená kognitivně a kulturně – s antropologickou a humanitní orientací (již lze v našem prostředí chápat jako alternativu k té „mainstreamové“) totiž ve svých metodách postupuje mnohdy jinak, klade jiné akcenty, protože vychází z poněkud jiných premis a má odlišné cíle. To však neznamená, že nechápeme jako podstatné např. lexikologické práce J. Filipce a F. Čermáka, Dokulilovu slovo tvorbu apod., jak ostatně dokazuje i práce B. Fimanové.

<sup>3</sup> Další kontexty, do nichž musela autorka v průběhu práce proniknout a jejichž znalost ve výzkumu osvědčila, představuje česká lexikologie a slovo tvorba, a ovšem též lexikografie (viz podrobné interpretace slovníkových hesel od Jungmanna až po slovníky neologismů). Prokázala také dovednosti spojené s korpusovou analýzou a schopnost interpretace korpusových dat.

odborné literatuře.<sup>4</sup> Přesvědčivě dokládá, proč za označení základní barvy považovat lexém *šedý*. Rozhodující je pro ni zejména jeho široký rozsah užití (širší než u adj. *šedivý*), ale i výraznější uplatnění ve slovtvorbě (včetně neologie) a také v terminologii a odborných popisech. V neposlední řadě poukazuje k základnosti výrazu *šedý* i jeho formální jednoduchost (zde srov. příp. i údaje z etymologických slovníků, zejm. spojitost s adj. *šerý*). Zde mám na kolegyni Fimanovou tradiční otázku – co by případně ještě stálo zato prozkoumat či vzít v úvahu, resp. později ke studii o šedé barvě v češtině doplnit? Domnívám se totiž, že by bylo v budoucnu namíste tuto bakalářskou práci zhustit do podoby kratší studie a publikovat.

Ráda bych velmi kladně ohodnotila jasnou, přehlednou a k recipientovi vstřícnou linii výkladu a spolu s ní i strukturu práce včetně struktury jednotlivých kapitol a subkapitol. Autorka se dopracovala ke kvalitnímu výkladovému stylu, nové skutečnosti umí průběžně kontextualizovat, po jednotlivých úsecích shrnuje důležité poznatky. Pro větší přehlednost uvádí jak informace ze slovníkových hesel, tak interpretace korpusových dat v tabulkách (je jich celkem 23); linii výkladu obratně doplňuje více než osmdesát poznámek pod čarou. Upozornit je třeba také na závěrečnou přílohu, v níž je schematicky znázorněna sémantická struktura adjektiv *šedý* a *šedivý* podle metodologie K. Waszakové. Po stránce jazykově-stylové je práce na vysoké úrovni; nepřesné formulace či literární chyby jsou výjimkou; text působí po všech stránkách kultivovaně, vše je provedeno s velkou pečlivostí.

Z výše uvedených skutečností vyplývá dosti jasně, že práci Barbory Fimanové pokládám za velmi zdařilou a doporučuji ji s radostí k bakalářské obhajobě.

Navrhované hodnocení: „výborně“.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.  
ÚJKN, Filozofická fakulta UK v Praze

V Praze 11. června 2015

---

<sup>4</sup> Vedle důkazů o sekundárním charakteru adj. *šedivý* v podobě jazykových a textových dat byla nalezena i vyjádření lingvistů dokládající týž názor (srov. termín *druhotvar* u Dokulila, stanovisko Machkovo aj., viz pozn. 82 na s. 62).